

CONTRIBUȚII LA CUNOAȘTEREA ACTIVITĂȚII REUNIUNII FEMEILOR ROMÂNE DIN LUGOJ (1863-1918)

Klementina ARDELEAN*

CONTRIBUTIONS TO THE HISTORY OF ACTIVITIES OF THE ROMANIAN WOMEN REUNION OF LUGOJ (1863-1918)

Abstract

Through a ceaseless activity carried out for more than 55 years (1863-1918), The Romanian Women Reunion in Lugoj brought its contribution to the unification of the Romanian social and cultural life of the area. A significant dimension of its activity was the philanthropic one, most of its incomes being meant for some charity works. The aspect of promoting the national values was not neglected either, the musical-theatrical events and the conferences being means within the easy reach of the reunion for the promotion and strengthening of the national feeling.

Key words: women reunion, conferences, literacy, charity, nationality

În spațiul românesc, cea dintâi asociație de femei a fost organizată la data de 12/24 martie 1850, sub denumirea de Reuniunea femeilor române din Brașov. Scopul inițial al societății a fost ocrotirea copiilor rămași orfani în urma evenimentelor revoluționare din anii 1848-1849, pentru ca, ulterior, să promoveze necesitatea dezvoltării învățământului pentru fete în limba maternă.

Înființarea reuniunii brașovene a impulsat mișcarea pentru crearea unor societăți similare în localitățile mai importante ale Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului, reflectând debutul firav al afirmării femeilor în plan social și cultural-național.

Demersurile pentru înființarea *Reuniunii femeilor române din Lugoj* au fost inițiate în atmosfera favorabilă a începutului așa-numitei epoci liberale, când premisele pentru concretizarea unei asemenea inițiative erau mult mai prielnice. Înființată la 1 august 1863, a reprezentat prima entitate feministă română din Banat, fiind, în ordine cronologică, a doua din Transilvania, succedându-i celei din Brașov. Sediul societății a fost Lugojul, important centru cultural și spiritual românesc al epocii moderne. Statutele sale de funcționare au fost aprobate de Consiliul Locumtenențial Regal Ungar la 9 septembrie 1864.

Un prim obiectiv al Reuniunii a fost acordarea de sprijin material tinerilor români lipsiți de mijloace materiale „de la școlile populare” să-și continue studiile, oferindu-le hrană și îmbrăcăminte. Pentru aceasta, s-a îngrijit de înființarea și susținerea unei cantine școlare. Un al doilea obiectiv, pentru concretizarea căruia și-a canalizat o parte importantă din activitate, l-a reprezentat educația în spirit național a tinerelor române. De altfel, încă de la înființare, la baza Reuniunii s-a găsit ideea fondării unei școli românești superioare

* Liceul Teoretic „Ady Endre” Oradea și Colegiul Național „Mihai Eminescu” Oradea, e-mail: klementina_ardelean@yahoo.com;

de fete în orașul Lugoj destinată întregului Banat, prin intermediul căreia tinerele să poată urma cursuri secundare în limba română și să primească educație în spirit național¹.

Însuflețirea care a însoțit constituirea sa, firească pentru epoca modernă, nu a fost urmată de o activitate culturală pe măsură. Societatea a avut un început greu, ezitant, presărat cu numeroase piedici. Ani la rând, a avut o existență formală, fiind o prezență discretă în viața culturală a Lugojului, organizând manifestări de mică amploare, cu un impact cultural-filantropic și național redus. Reuniunea s-a confruntat permanent cu dificultatea strângerii taxelor din partea membrilor, realitate care i-a afectat într-o măsură apreciabilă eficiența și anvergura culturală, situate mult sub potențialul spiritual al populației românești a zonei.

La începutul secolului al XX-lea, după o perioadă relativ îndelungată în care inactivitatea a fost nota dominantă, Reuniunea ajunge în pragul dezorganizării. Pentru depășirea situației de pasivitate, care se prelungea cu consecințe negative în planul promovării intereselor naționale, în toamna anului 1905 se întreprind demersuri de reactivare a Societății, prin eforturile Paulinei Rădulescu - președinte și a dr.-ului George Dobrin - secretar. În ședința din 8 octombrie a comitetului central, pentru a crește baza socială și, implicit, forța umană și financiară a Reuniunii, condiții indispensabile îndeplinirii obiectivelor cultural-educative și filantropice, membrele Aurelia Petrovici, Sabina Florescu, Elena Dobrin și Alexandrina Vălean au fost însărcinate să intensifice strădaniile înscrierii de noi membri. În decurs de doar două luni, numărul membrilor Reuniunii ajunge la 160 de persoane, din care 5 fondatori, 95 ordinari și 60 ajutători, de la care s-a încasat 536,60 coroane ca taxe și ajutoare. În total, averea Reuniunii consta din 1.050 coroane, sumă depusă spre fructificare la Institutul de Credit și Economii „Lugoșana” din Lugoj².

Complementar măsurilor de natură administrativă, se ia decizia organizării de manifestări cultural-artistice, veniturile rezultate urmând a fi utilizate pentru concretizarea unor inițiative filantropice.

Un reușit festival este organizat sub egida Reuniunii la 11/24 februarie 1906, în pavilionul hotelului „Concordia” din Lugoj, în fața unei săli arhipline. Manifestarea a inclus un program variat și divers. După discursul inaugural, rostit de fruntașul lugojean dr. Valeriu Braniște (1869-1928), în care a relevat căile îndeplinirii obiectivelor Reuniunii, tenorul dr. Demetriu Florescu a cântat romanța *Dormi în pace* (de Gheorghe S. Vasiliu). În continuare domnișoara Riți Radu a interpretat la pian *Rapsodia a III-a* (de Zd. Lubics), Lucia Barbu a cântat *Musica proibita* (de Stanislao Gastaldon), *Spune-mi mândro* și *Ardeleana* (de Tiberiu Brediceanu), cele două din urmă cu acompaniamentul la pian a doamnei Maria V. Braniște. „Punctul de rezistență” al festivalului a fost reprezentarea piesei de teatru *Un trandafir în livrea* (comedie într-un act, de Theodor V. Stefanelli). La final a urmat dans³.

Dacă până acum veniturile Reuniunii au fost utilizate integral pentru sprijinirea tinerilor lipsiți de mijloace materiale să-și continue studiile sau pentru acordarea de ajutoare persoanelor vârstnice, adunarea generală din 12/25 martie 1906 adoptă decizia ca, în următorii 3 ani, fondurile obținute să fie capitalizate în vederea materializării unor obiective educaționale pe termen mai îndelungat.

Este ales și un nou comitet de conducere pentru următorii trei ani, astfel: Paulina Rădulescu - președinte, Hermina Maniu - vicepreședinte, Sabina Florescu - casier, dr. George Dobrin - secretar I, dr. Nicolae Ioanovici - secretar II, Cornelia Brediceanu, Aurelia Petrovici, Elena Dobrin, Emilia Rezei, Alexandrina Vălean, Maria Iorga Burencia - membri în comitet. Suplimentar, a fost aleasă o comisie de organizare, constând din doamnele Cornelia Terfaloga, Maria V. Braniște, Lucreția Popet, Ersilia Petrovici, Melania Onae, Maria Popoviciu (Criciova), Alice Ioanoviciu, Ana Ienea, Catița Maier și domnișoarele Silvia Iorga, Maria Jurca și Sofia Florescu, respectiv o comisie de revizuire: doamnele Alma Pop, Olga Chirița și Lucreția Popet⁴.

¹ Simona Știger, *Mișcarea feministă din Transilvania. Constituția și evoluția reuniunilor de femei*, în *Crisia*, 1989, 19, p. 441; *Drapelul*, 1906, nr. 20, p. 2.

² *Drapelul*, 1906, nr. 1, p. 2.

³ *Ibidem*, nr. 15, p. 3; nr. 16, p. 3; nr. 18, p. 1-2; nr. 20, p. 1-2; nr. 29, p. 3; *Tribuna*, 1906, nr. 29, p. 6.

⁴ *Drapelul*, 1906, nr. 27, p. 3; nr. 30, p. 2.

În toamna aceluiași an, sub semnătura lui Paulina Rădulescu (președinte) și a dr. George Dobrin (secretar), Reuniunea a lansat un apel către populația românească prin care a solicitat daruri în bani și obiecte destinate contribuirii la educația și instruirea tinerimii române de ambele sexe din Banat⁵.

Pentru a aduna fondurile necesare materializării obiectivelor fixate, în ședința din 15 mai 1906, conducerea acesteia a hotărât aranjarea unei loterii de obiecte. În octombrie același an, au fost deja expediate 328 de apeluri și liste de contribuire. Până în aprilie 1907, intraseră 1597,36 coroane și 65 de obiecte. Un demers similar este întreprins în toamna anului 1907, când Reuniunea lansează un apel către populația românească la contribuiri financiare⁶.

În paralel, Reuniunea și-a continuat eforturile de organizare a unor activități culturale și instructiv-educative.

Astfel, o reușită acțiune culturală are loc la 2 februarie 1908, în pavilionul hotelului „Concordia”, în cooperare cu reprezentanți ai tinerimii române din localitate. Cu această ocazie s-a organizat o tombolă, printre cele 110 obiecte puse în joc, cele mai numeroase au fost produse ale industriei de casă românești. La final, a început petrecerea dansantă, care s-a prelungit până târziu după miezul nopții. Venitul evenimentului a fost de 3.030,57 coroane⁷.

În iarna aceluiași an, la 27 decembrie, cu concursul comitetului filial Lugoj al *Societății pentru crearea unui fond de teatru român*, Reuniunea a pus în scenă piesele teatrale: *Un leu și un zlot* (comedie într-un act, de Radu D. Rosetti) și *Două lumi* (piesă în două acte, localizată de Mihail Gașpar). Aprecierea de care s-au bucurat din partea publicului lugojean a impus repetarea spectacolelor în seara zilei de 1 ianuarie 1909, de această dată în cooperare cu Reuniunea română de cânt și muzică din Lugoj, aflată sub bagheta dirijorală a compozitorului Ion Vidu. Venitul manifestărilor, în sumă de 303,82 coroane, a intrat, de asemenea, în fondul Reuniunii femeilor române din Lugoj⁸.

Un alt eveniment muzical-teatral al perioadei, organizat sub egida Reuniunii femeilor române din Lugoj, a avut loc la 26 decembrie 1909, în incinta teatrului orășenesc. Programul a fost inaugurat de Maria V. Braniște, Ella Ioanovici și Zeno Beșan, care au interpretat *Adagio religioso* (de Vieux Temps). În continuare s-au cântat compoziții de Richard Wagner (*Albumblatt*) și de Antonín Dvořák (*Humoresque*), executate de Maria V. Braniște la pian și Ella Ioanovici la violină. A urmat punerea în scenă a piesei *Un tutore*, comedie în două acte și un tablou de Matilda-Cugler-Poni. Seara s-a încheiat cu o petrecere dansantă, ținută în pavilionul hotelului „Concordia”⁹.

La 19 februarie/4 martie 1911 este organizată o nouă petrecere dansantă, la care doamnele au fost invitate să vină îmbrăcate în costum național¹⁰.

O nouă serată artistică este aranjată sub egida Reuniunii la 18 februarie 1912, la reușita căreia și-au dat concursul mai mulți tineri din localitate. Programul a fost, de asemenea, unul generos: *Madrigale*, *Orchestra piccola* (de Achille Simonetti), *Sonata IV* (de Niccolò Paganini), executată la vioară de Adalbert Moldovan, *Air Varie 8-me* (de Charles Beriot), executată la vioară de Adalbert Moldovan, în acompaniament de pian, *Suita Peer Gynt I* (de Edvard Grieg), executată la flaut de Alexandru Iorga, cu acompaniament la pian, *Simfonie*, op. 39 (de Charles Dancla), interpretată de Alexandru Iorga (flaut) și Adalbert Moldovan (vioară), cu acompaniament de pian, *Concert de cameră* (de Ignaz Pleyel), două flaute și o vioară, *Reflectoriu din misa de încoronare* (de Franz Liszt), susținută la vioară de Adalbert Moldovan, cu acompaniament de orgă, *Hora Jiului*, *Hora Oltului*, *Hora Dâmboviței* (de Constantin Dimitrescu), *Serenata espanola* (de Gabriel Pierné), orchestră

⁵ *Ibidem*, nr. 116, p. 1-2.

⁶ *Ibidem*, 1907, nr. 98, p. 3; nr. 99, p. 3; nr. 102, p. 3; nr. 103, p. 3; nr. 104, p. 3; nr. 105, p. 3; nr. 107, p. 3; nr. 110, p. 3; nr. 111, p. 3; nr. 112, p. 3; nr. 113, p. 3; nr. 114, p. 3; nr. 115, p. 3; nr. 120, p. 3; *Ibidem*, 1908, nr. 1, p. 3.

⁷ *Ibidem*, 1908, nr. 5, p. 3; nr. 10, p. 2-3.

⁸ *Ibidem*, nr. 144, p. 3; nr. 146, p. 3; nr. 147, p. 3; nr. 148, p. 3; *Ibidem*, 1909, nr. 1, p. 3; nr. 4, p. 3.

⁹ *Ibidem*, 1909, nr. 139, p. 3; nr. 140, p. 2-3.

¹⁰ *Românul*, 1911, nr. 31, p. 8.

cu solo de violină executată de Adalbert Moldovan. În pauză s-a declamat: *Cârda, Arvinte și Pepelea* (vodevil într-un act de Vasile Alecsandri), jucat de domnii Alexandru S. Iorga și V. Vlad și domnișoara Veturia Terfaloga¹¹.

Spre sfârșitul deceniului I al secolului al XX-lea, conducerea Reuniunii depune eforturi pentru îmbunătățirea și diversificarea ofertei culturale, incluzând în activitatea culturalizatoare conferințele cu o tematică diversă. Complementar rosturilor culturale, prin intermediul acestor întruniri se viza închegarea și animarea vieții sociale din oraș, prin strângerea legăturilor dintre familiile intelectualității românești.

Seria conferințelor a fost inaugurată la 2/15 martie 1908, în incinta *Casinei române din Lugoj*, dr. Valeriu Braniște vorbind despre *Individualitatea națională a poporului român*. Au urmat alte cinci conferințe, în cadrul cărora au fost abordate teme diverse din domeniul istoriei și literaturii naționale, precum *Locul și timpul formării poporului român* (9/22 martie), *Despre limba românească* (16/29 martie), *Veacuri de patimi ale istoriei românești* (22 martie/5 aprilie), *Românii macedoneni* (30 martie/12 aprilie) și *Temeiurile literaturii naționale române* (6/19 aprilie), ce s-au bucurat de un real interes din partea cetățenilor urbei¹².

Audiența crescută a conferințelor a convins conducerea Societății de necesitatea susținerii unor asemenea cuvântări și în toamna anului 1908.

O primă acțiune a avut loc la 15/28 noiembrie, dr. Valeriu Braniște vorbind despre *Artele frumoase*, evidențiind raportul dintre știință, artă și morală și subliniind importanța artei în viața popoarelor¹³.

Următoarea conferință s-a ținut la 22 noiembrie/4 decembrie, în sala *Casinei române din Lugoj*. De această dată, dr. Valeriu Braniște a vorbit *Despre poezie*, teoriile despre frumos și mijloacele de realizare, ilustrând cele expuse cu exemple din poeziile poetului național Mihai Eminescu. De altfel, aceasta a reprezentat prelegerea introductivă la cuvântările din săptămânile ce au urmat și care au abordat, particularizat, diferitele genuri ale poeziei române, și anume: *Despre genurile literare* (7 decembrie) și *Despre poezia epică* (14 decembrie).

Cu acestea se încheia șirul conferințelor literare, proxima conferință abordând o temă de actualitate, și anume *Colinda* (21 decembrie), urmată de o alta, despre *Căldarul poporului român* (28 decembrie 1908/10 ianuarie 1909). Presa vremii semnală creșterea constantă a interesului pentru aceste conferințe, publicul asistând cu atenție și răsplătind conferențiarul cu aplauze generoase¹⁴.

Noi conferințe sunt susținute sub egida *Reuniunii femeilor române din Lugoj* în cursul anului 1909. La 4/17 ianuarie, dr. Valeriu Braniște a susținut cuvântarea *Renașterea literară a poporului român*. Și în cadrul conferințelor următoare au fost abordate teme cultural-naționale, astfel: *Poezia populară română* (11/24 ianuarie), *Poezia lui Dimitrie Bolintineanu* (18/31 ianuarie) și *Andrei Mureșianu* (1/14 februarie)¹⁵.

În toamna aceluiași an, seria conferințelor a fost inaugurată la 29 noiembrie/12 decembrie 1909, același dr. Valeriu Braniște vorbind *Despre Logofătul Conachi*. Proxima conferință a avut loc la data de 13/26 decembrie 1909, dr. Valeriu Braniște vorbind despre *Începuturile artei dramatice*, evidențiind, în partea introductivă, importanța acestui gen literar, prin ilustrarea cu exemple din literatura universală. Ulterior, a relevat împrejurările care au împiedicat avansarea artei dramatice la români, cât și perspectiva pentru viitor. O ultimă conferință este ținută la data de 10/23 ianuarie 1910, dr. Caius Brediceanu vorbind despre *Stăpânirea și limba popoarelor din Monarhie în epoca de la Maria Terezia până la 1848*¹⁶.

Privind în ansamblul preocupărilor Societății, se poate observa că susținerea unor prelegeri în Lugoj a reprezentat o activitate culturală prioritară a perioadei, parte importantă

¹¹ *Ibidem*, 1912, nr. 29, p. 10.

¹² *Drapelul*, 1908, nr. 25, p. 3; nr. 26, p. 3; nr. 29, p. 3; nr. 30, p. 3; nr. 31, p. 3; nr. 33, p. 3; nr. 36, p. 3; nr. 38, p. 3; nr. 39, p. 3; nr. 41, p. 3; nr. 128, p. 3; nr. 129, p. 3.

¹³ *Ibidem*, nr. 132, p. 3.

¹⁴ *Ibidem*, nr. 137, p. 3; nr. 138, p. 3; nr. 141, p. 3; nr. 143, p. 3; nr. 144, p. 3; nr. 147, p. 2, 3.

¹⁵ *Ibidem*, 1909, nr. 2, p. 3; nr. 3, p. 3; nr. 4, p. 3; nr. 6, p. 3; nr. 7, p. 3; nr. 9, p. 3; nr. 10, p. 3; nr. 12, p. 3.

¹⁶ *Ibidem*, nr. 130, p. 3; nr. 131, p. 3; nr. 135, p. 3; *Ibidem*, 1910, nr. 3, p. 3; nr. 4, p. 3.

a procesului de culturalizare inițiat în societatea românească. Presa vremii a evidențiat o receptivitate crescută a publicului față de asemenea demersuri, numărul audienței crescând în mod constant.

În 21 noiembrie/4 decembrie 1910 s-a inaugurat a IV-a serie de conferințe, dr. Valeriu Braniște susținând interesanta cuvântare intitulată *Contele Leo Tolstoi*. Alte conferințe au abordat teme precum *Problema vieții* (28 noiembrie/11 decembrie 1910), *Despre democrație și naționalism* (5/18 decembrie 1910), *Despre sociologie* (12/25 decembrie 1910), *Despre feminism* (19 decembrie 1910/1 ianuarie 1911), susținute deopotrivă de același dr. Valeriu Braniște¹⁷.

Potrivit relatărilor din presa vremii, interesul publicului român pentru conferințe se menținea activ, cuvântările devenind deja „o trebuință de care nu ne mai putem lipsi. Îndeosebi îmbucurător este că publicul nostru de dame participă cu mare interes la aceste conferințe, cari, în multe privințe, servesc prețioase îndrumări”¹⁸. O serie nouă de conferințe s-a inaugurat la începutul anului 1911¹⁹.

Din punct de vedere administrativ, expirând mandatul de trei ani al comitetului de conducere al Reuniunii, la adunarea generală din 31 mai/13 iunie 1909, acesta este reales în unanimitate în aceeași componentă. Totodată, Cornelia Terfaloga, Maria V. Braniște, Alma Pop, Olga Chiriță, Lucreția Popeți, Melania Onae, Alice Ioanovici, Ana Ienea, Catia Maier, Livia Crăciun și domnișoarele Sofia Florescu și Mariți Jurca au fost desemnate ca membre în comisiunea de aranjare. De asemenea, s-a hotărât ca nici în următorii trei ani, reuniunea să nu distribuie ajutoare, veniturile realizate urmând a fi capitalizate într-un fond special²⁰. Acțiunile de factură culturală inițiate de Reuniune i-au permis acumularea până la acel moment a unui însemnat fond financiar. La sfârșitul anului 1908 dispunea de 7.130 coroane, iar peste un an de 8.695,01 coroane²¹.

Ca atare, în ședința ținută la 24 septembrie/7 octombrie 1910, comitetul Reuniunii a adoptat hotărârea înființării, pe lângă cele două școli elementare confesionale românești din Lugoj - ortodoxă, respectiv greco-catolică - a unei cantine școlare, unde, în lunile de iarnă, să se servească elevilor un prânz cald. Pentru materializarea acestui obiectiv, comitetul a votat suma de 400 coroane. De asemenea, se spera în sprijinirea inițiativei din partea celorlalte societăți culturale și economice din zonă, prin donarea de fonduri. Cantina era, pentru început, proiectată a fi deschisă timp de patru luni, în perioada iernii. Pentru a asigura bunul mers al cantinei, conducerea Reuniunii a hotărât ca, zilnic, o membră a sa să inspecteze așezământul. De asemenea, și-a manifestat disponibilitatea de a exercita benevol inspecții zilnice și la internatele românești din localitate, în măsura în care conducerile acestora solicitau²².

Cantina a început să funcționeze începând cu data de 1/14 noiembrie 1910, de serviciile acesteia beneficiind de un prânz cald, în decurs de aproximativ 5 luni, 30 de elevi și eleve, ortodocși și greco-catolici deopotrivă. Pentru susținerea cantinei, reuniunea a beneficiat de sprijinul financiar al unor instituții financiar-bancare românești ale vremii, printre care filiala „Albinei” din Lugoj, respectiv a unor binefăcători, precum Antoniu Mocsonyi (mare proprietar în Birchiș), care doar în 1910 a donat 200 de coroane²³.

De asemenea, un an mai târziu, episcopul dr. Miron Cristea din Caransebeș a donat Reuniunii pentru același scop suma de 1.000 coroane. Un comitet, format din doamnele Cornelia Brediceanu, Sabina Florescu și Alma Pop s-au deplasat personal pentru a-i mulțumi episcopului pentru darul făcut, fiind primite cu cordialitate de înaltul prelat²⁴.

¹⁷ *Ibidem*, 1910, nr. 125, p. 3; nr. 127, p. 3; nr. 130, p. 3; nr. 131, p. 3; nr. 132, p. 3; nr. 135, p. 3; nr. 138, p. 3.

¹⁸ *Ibidem*, nr. 131, p. 3.

¹⁹ *Ibidem*, nr. 139, p. 3.

²⁰ *Ibidem*, 1909, nr. 53, p. 3; nr. 57, p. 3.

²¹ *Ibidem*, 1910, nr. 30, p. 2.

²² *Ibidem*, 1910, nr. 105, p. 3.

²³ *Ibidem*, 1910, nr. 33, p. 3; nr. 112, p. 3; nr. 120, p. 3; nr. 121, p. 1-2; nr. 141, p. 3.

²⁴ *Tribuna*, 1911, nr. 241, p. 7.

O privire retrospectivă în istoria Reuniunii femeilor române din Lugoj scoate în evidență faptul că de la înființare, și, cu precădere, după 1900, aceasta s-a dovedit a fi un importat factor de afirmare culturală românească în zona de vest a țării. Inițiativele sale s-au încadrat în vasta activitate întreprinsă de societățile culturale românești din Lugoj pentru fortificarea conștiinței naționale prin intermediul culturii, reprezentând expresia orientării moderne și totodată patriotice în acest domeniu. Societatea își intensifică activitatea cu precădere la începutul secolului al XX-lea, crescându-i influența în aceste părți locuite de români și obținând realizări notabile în plan cultural-filantropic.